

УДК 369.5

Цікановська Н.А., аспірант, УБС НБУ (м. Київ)

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРУГООБІГУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

У статті представлено критичний огляд існуючих в економічній літературі підходів до визначення поняття «фінансові ресурси». З'ясовано особливості кругообігу та запропоновано авторське тлумачення сутності фінансових ресурсів недержавних пенсійних фондів.

Ключові слова: фінансові ресурси, недержавний пенсійний фонд, пенсійні внески, пенсійні кошти, пенсійний капітал, пенсійні активи, пенсійні виплати.

ВСТУП

Ринок недержавних пенсійних фондів (далі — НПФ) в Україні лише зароджується. Станом на початок 2011 р. загальний обсяг пенсійних активів НПФ досяг 1144,3 млн. грн., що можна співставити з менше, ніж 0,1% ВВП. Кількість учасників НПФ становила 569,2 тис. осіб, або лише 3% від кількості зайнятого населення працездатного віку [1-3]. В окремих зарубіжних країнах ринки НПФ є більш розвиненими. Так, на початок 2011 р. співвідношення пенсійних активів НПФ до ВВП в Естонії становило 7,4%, Угорщині — 14,6%, Польщі — 15,8% тощо [4, с. 7]. В світлі впровадження пенсійної реформи в Україні очікується, що ринок НПФ буде динамічно розвиватись. Однією з передумов успішного розвитку НПФ є ефективне управління їх фінансовими ресурсами.

Проблеми формування та ефективного використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання висвітлюються в працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників: Ю. Балабанова, В. Буряковського, О. Василика, Ю. Воробйова, В. Опаріна, К. Павлюка, А. Поддєрьогіна, В. Родіоновой, В. Федосова, О. Філімоненкова, С. Хачатуряна, С. Юрія та інших. Також привертають увагу праці з питань фінансового забезпечення діяльності НПФ таких авторів, як: Ю. Вітки, Т. Грянченко, Н. Ковальнової, В. Матвеева, О. Мелешко, Л. Миргородської, А. Якимова та інших.

Аналіз публікацій відзначених дослідників дозволяє стверджувати про наявність суттєвих розходжень у розумінні сутності фінансових ресурсів різних суб'єктів господарювання. Водночас дискусійним залишається питання тлумачення сутності фінансових ресурсів НПФ. Усе це робить дослідження дефініції фінансових ресурсів та, зокрема фінансових ресурсів НПФ, актуальним науковим завданням.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є: на основі критичного аналізу підходів різних авторів до тлумачення сутності фінансових ресурсів суб'єктів господарювання запропонувати авторський підхід до дефініції фінансових ресурсів НПФ, а також з'ясувати специфічні особливості їх кругообігу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідження етимології терміну «ресурси» дозволяє з'ясувати, що він запозичений з французької мови. Французьке *ressource* тлумачиться як «засіб, спосіб, дані, ресурси» та походить від латинського *resurgere* «знову підійматися; знову виникати» [5, с. 65]. У сучасних зарубіжних та вітчизняних словниках поняття «ресурси» трактується як «грошові засоби, цінності, запаси, можливості, джерела коштів, доходи» [6, с. 633]; «запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби», «засіб, можливість, якими можна скористатись» [7, с. 472].

Систематизація теоретичних підходів до розуміння сутності фінансових ресурсів дозволяє виокремити такі з них. У межах першого підходу фінансові ресурси розглядаються як «грошові засоби», «сукупність коштів» або «сукупність грошових коштів». Так, авторський колектив підручника з фінансів підприємств пояснює дефініцію фінансових ресурсів як «грошові засоби, які знаходяться в розпорядженні підприємств» [8, с. 9]. У Фінансово-економічному словнику фінансові ресурси визначаються як «сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні держави та суб'єктів господарювання і є їх джерелом виробничого і соціального розвитку» [9, с. 496]. У Економічному енциклопедичному словнику фінансові ресурси трактуються як «сукупність грошових коштів, створених у процесі формування, обміну, розподілу (в т. ч. перерозподілу) і використання валового внутрішнього продукту різними економічними суб'єктами» [10, с. 509].

Слід відмітити, що поняття «грошові засоби» та «грошові кошти» тотожні за своїм змістом. В економічних словниках грошові кошти тлумачаться як «акумуляовані в готівковій або безготівковій формах гроші держави, підприємств, населення та інші засоби, які легко перетворюються в гроші» [11]; «доходи і надходження, що акумулюються у грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ і домашніх господарств у банках і використовується для забезпечення їхніх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банків» [12, с. 60]. У Відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку [13], грошові кошти — це «готівка, грошові кошти на рахунках у банках і депозити до запитання. Еквівалентами грошових коштів є короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості». Важливо, що еквіваленти грошових коштів утримуються для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестиційних або яких-небудь інших цілей. Інвестиція може вважатися еквівалентом грошових коштів тільки в разі короткого строку погашення, наприклад протягом трьох місяців чи менше з дати придбання [14].

На думку О. Василика, фінансові ресурси завжди виступають у грошовій формі [15, с. 84]. Іншу позицію з цього питання займає В. Опарін, який виділяє грошову та матеріалізовану форми фінансових ресурсів. Вчений визначає фінансові ресурси як «сукупність коштів, що спрямовуються на формування активів» [16, с. 79]. При вкладанні в активи фінансові ресурси змінюють грошову форму на матеріальну. Ми поділяємо точку зору В. Опаріна та вважаємо, що ототожнення фінансових ресурсів з грошовими засобами або грошовими коштами дещо звужує зміст фінансових ресурсів, адже матеріалізація фінансових ресурсів в активи є тимчасовою, у разі реалізації активів через певний проміжок часу фінансові ресурси знову набудуть грошової форми. Враховуючи зміну форм фінансових ресурсів в процесі кругообігу, в якому відбувається розширене відтворення фінансових ресурсів, В. Опарін називає фінансові ресурси динамічним поняттям та пропонує розрізняти початкові та прирощені фінансові ресурси — отримані суб'єктом господарювання у результаті його діяльності у формі чистого доходу — прибутку [16, с. 79].

У цьому взаємозв'язку цікавою є підхід окремих дослідників, які пов'язують поняття фінансових ресурсів з фінансовим капіталом. Так, О. Філімоненков тлумачить фінансові ресурси підприємств як «їх власний, позичений та залучений грошовий капітал, який вони використовують для формування власних активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання доходу, прибутку» [17, с. 13]. Як стверджує дослідник, фінансові ресурси — це не грошові кошти, а джерела, спрямовані на формування активів. Сума джерел формування активів підприємства, зафіксована у пасиві балансу, є капіталом підприємства.

Натомість І. Балабанов вважає, що капітал — це «частина фінансових ресурсів, це гроші, що ведені в обіг і приносять доходи від цього обігу» [18, с. 29]. Цю думку також поділяє Ю. Воробйов, який описує фінансовий капітал як «сукупність капіталізованих фінансових ресурсів, що використовуються власниками і менеджерами в економічному процесі відтворення вартості як джерело фінансування господарської діяльності з метою одержання доходу, формування якого в економічній системі держави здійснюється на ринкових принципах і підходах» [19, с. 67]. Ми погоджуємося із цими дослідниками в тому, що не всі фінансові ресурси капіталізуються, оскільки частина коштів, як правило, спрямовуються на покриття поточних витрат та виконання поточних зобов'язань.

Ще одним підходом до трактування сутності фінансових ресурсів є їх тлумачення як «сукупності грошових коштів в фондованій формі». Прихильником цього підходу є О. Василик, який вважає, що «не всі кошти можуть бути фінансовими ресурсами, а лише ті з них, які об'єднані у фонди коштів» [15, с. 75]. Подібний підхід викладено також у навчальному посібнику з фінансів підприємств під редакцією В. Буряковського, де фінансові ресурси тлумачаться як «грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення для здійснення відповідних витрат» [20, с. 87]. Колектив авторів підручника з фінансової діяльності підприємств пояснює сутність фінансових ресурсів як «грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і використовуються у статутних цілях підприємств» [21].

Існує й інша думка, що використання поняття фонд як організаційної форми руху коштів в умовах ринкових відносин є не зовсім коректним, оскільки грошові кошти використовуються в міру потреби і наявності, тобто заздалегідь грошові кошти не формуються у відповідні фонди і не виключаються з кругообігу [22]. Ми не можемо погодитись з цією точкою зору, оскільки може виникнути така ситуація, коли для того, щоб інвестувати фінансові ресурси в окремі види активів, необхідно накопичити певну суму грошових коштів, тож у цьому випадку формування цільового фонду є необхідним.

Більш загальною є позиція окремих дослідників, відповідно до якої фінансові ресурси є «сукупністю грошових коштів в фондованій та нефондованій формах». Так, С. Хачатурян визначає фінансові ресурси як «частину коштів підприємства у фондовій і нефондовій формі, яка формується в результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного відтворення виробництва [23, с. 81]. Думку вченого також розділяють О. Єрмошкіна [24, с. 34], Д. Матвійчук [25, с. X], Л. Меренкова [26, с. 347] та інші.

Більшість авторів, розкриваючи сутність фінансових ресурсів, відзначають цілі їх формування та використання. Так, К. Павлюк пише про те, що фінансові ресурси призначені для «забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб» [27, с. 24], В. Родіонова — для «потреб розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб, потреб оборони й державного управління» [28, с. X], В. Гриньова та В. Коюда — для «виконання фінансових зобов'язань перед усіма суб'єктами господарювання (бюджетом, банками, страховими та іншими організаціями), з якими підприємство має взаємовідносини» [29, с. X], М. Петик — для «забезпечення фінансової стійкості та здійснення фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта» [22] тощо.

Одні автори при формулюванні дефініції фінансових ресурсів розкривають джерела їх формування. Так, В. Глушенко та В. Лобас визначають фінансові ресурси як «всі джерела коштів, акумульовані для формування необхідних активів» [18], Л. Меренкова — як «грошові доходи і надходження з власних та позикових джерел» [26, с. 347], Д. Матвійчук — як «грошові кошти, які є сукупністю власних, позичених та залучених грошових доходів та надходжень» [25, с. X] тощо.

Другі автори конкретизують форми фінансових ресурсів. Так, у підручнику з фінансів за редакцією С. Юрія та В. Федосова зазначається, що фінансові ресурси є «матеріальними носіями фінансових відносин, і набувають особливих різноманітних форм у вигляді доходів, нагромаджень, відрахувань і надходжень» [30, с. 19]. Інші

автори відзначають розпорядників фінансових ресурсів. Так, Т. Писаренко уточнює, що фінансові ресурси «формується в руках держави, підприємств усіх форм власності, установ, організацій, окремих громадян» [31, с. 21].

Отже, до сьогодні в економічній науці не сформовано єдиної загальновизнаної думки щодо визначення сутності фінансових ресурсів. Фінансові ресурси трактуються як: сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні; грошовий капітал, який використовується для формування активів; грошові кошти, акумульовані в фондах цільового призначення; сукупність грошових коштів в фондованій та нефондованій формах тощо. В окремих визначеннях відзначаються розпорядники, джерела формування, форми та цільове призначення фінансових ресурсів.

Узагальнення підходів різних дослідників до тлумачення дефініції фінансових ресурсів дозволяє виділити складові цього поняття (рис. 1).

Розглядаючи сутність фінансових ресурсів необхідно зазначити, що дефініція цього поняття для різних суб'єктів господарювання має свої специфічні особливості. По відношенню до фінансових ресурсів НПФ дослідники використовують різні терміни, такі як: «пенсійні кошти», «пенсійні ресурси», «пенсійні накопичення», «пенсійний капітал», «пенсійні активи» тощо.

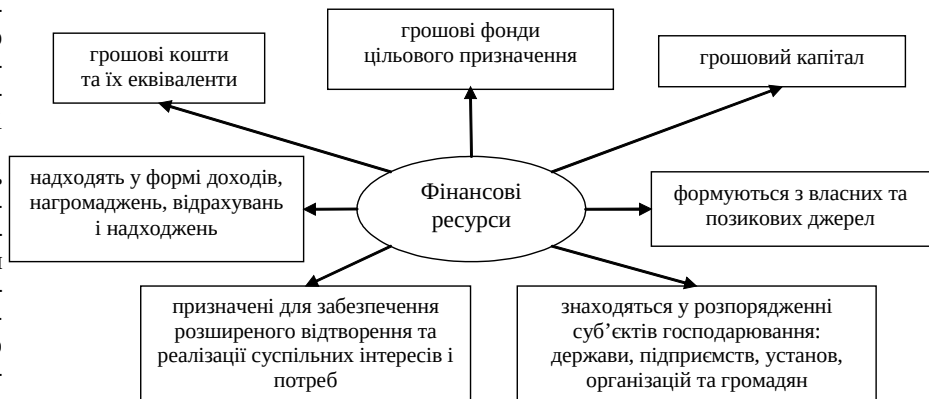

Рис. 1. Складові поняття «фінансові ресурси»

Так, Л. Миргородська використовує дефініцію «пенсійні кошти», розглядаючи їх економічну природу як «відкладене, починаючи з сьогодення, до певного майбутнього періоду споживання». На думку дослідниці, «у накопичувальній пенсійній системі пенсійні внески громадян є однією з форм заощаджень, оскільки співпадають усі необхідні ознаки цих категорій: відстрочення споживання у часі, придбання фінансових активів, майбутнє споживання» [32, с. 4].

Н. Ковальова пропонує дефініцію «пенсійні накопичення» яку розтлумачує як «цільове формування коштів для споживання у старості», а також виділяє основні особливості пенсійних накопичень порівняно із заощадженнями інших видів: «їх довгостроковість та поступовість використання після настання визначеного моменту часу (як правило, пенсійного віку), дуже низька вірогідність того, що ці кошти можуть бути вилучені з обігу протягом періоду свого акумулювання» [33, с. 7-8].

В. Матвеев уточнює, що пенсійні накопичення являють собою «сукупність коштів, що обліковуються на індивідуальному пенсійному рахунку, сформована за рахунок страхових внесків та доходу від їх інвестування». Дослідник відмічає, що частина пенсійних накопичень вкладена у державні боргові зобов'язання, тож безпосередньої участі в інвестиційному процесі не приймає. Інша частина пенсійних накопичень, яка використовується на фінансування інвестицій, є «пенсійним капіталом» [34, с. 11].

Т. Грянченко користується терміном «пенсійні ресурси», розуміючи під ним «економічні ресурси суспільства, які відновлюються за рахунок пенсійних відрхувань, заощаджень, інвестицій пенсійних накопичень, обігу пенсійного капіталу тощо» [35, с. 6].

О. Соломка по відношенню до коштів НПФ використовує термін «пенсійний капітал», під яким розуміє «накопичені пенсійні кошти, які за умов ефективного інвестування здатні не тільки зберегтися, але й принести прибуток» [36, с. 3]. Натомість А. Якимов пояснює дефініцію «пенсійний капітал» інакше — як «сумарне грошове забезпечення, яке одержує людина як результат повної участі у пенсійній системі» [37, с. 9].

Ю. Вітка застосовує термін «пенсійні активи», під яким пропонує розуміти «грошові кошти учасників НПФ». Проаналізувавши трактування понять «пенсійні активи» та «пенсійні кошти» дослідниця дійшла висновку, що за змістом ці поняття є тотожними [38, с. 11]. О. Мелешко дещо уточнює трактування поняття «пенсійні активи» — це «грошові кошти учасників НПФ, вкладені в різноманітні фінансові інструменти» [39, с. 11].

Тлумачення понять «пенсійні кошти» та «пенсійні активи» також наведено у Законі України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 р. № 1057-IV. Так, у ст. 1 Закону зазначається, що пенсійні кошти — це «сума зобов'язань у грошовому виразі пенсійного фонду перед його учасниками». Відповідно до ч. 3 ст. 7 Закону накопичені пенсійні кошти дорівнюють сумі розміру пенсійних внесків, що сплачені на користь учасника фонду, та розподіленого на його користь прибутку (збитку) пенсійного фонду.

У ст. 1 Закону також наводиться визначення поняття «пенсійні активи» — «активи пенсійного фонду, страхової організації, банківської установи, сформовані відповідно до цього Закону, за рахунок яких здійснюються пенсійні виплати». У ч. 3 ст. 6 Закону зазначається, що «активи пенсійного фонду (пенсійні активи) формуються за рахунок внесків до пенсійного фонду (пенсійних внесків) та прибутку (збитку) від інвесту-

вання пенсійних внесків», у ч. 1 ст. 47 — «до складу активів пенсійного фонду належать: активи в грошових коштах; активи в цінних паперах; інші активи згідно із законодавством», у ч. 1 ст. 48 — «пенсійні активи, що накопичуються у пенсійному фонді, можуть бути використані виключно для цілей інвестиційної діяльності фонду, виконання зобов'язань фонду перед його учасниками та оплати витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення».

Отже, на основі результатів аналізу змісту, який вкладається в кожне з наведених понять можна дійти висновку, що іноді виникає певна плутанина при їх застосуванні. Так, Ю. Вітка, ототожнює поняття «пенсійні активи» та «пенсійні кошти», визначення дефініції «пенсійний капітал», подані О. Соломкою та А. Якимовим, є зовсім відмінними за змістом.

На наше переконання, деякі розбіжності в тлумаченнях наведених понять можна прояснити, якщо розглянути фінансові ресурси НПФ як динамічне явище. Так, фінансові ресурси надходять до НПФ у формі пенсійних внесків вкладників НПФ, які обліковуються на індивідуальних пенсійних рахунках учасників. Сукупність пенсійних внесків на індивідуальному пенсійному рахунку та інвестиційного доходу від розміщення внесків на фінансовому ринку становить пенсійні накопичення окремого учасника НПФ. Загальний обсяг пенсійних накопичень, а також нерозподілений інвестиційний прибуток НПФ, являють собою пенсійні кошти НПФ. Частина пенсійних коштів спрямовується на виконання поточних зобов'язань із здійснення пенсійних виплат. Інша частина пенсійних коштів, яка становить пенсійний капітал НПФ, спрямовується на формування пенсійних активів (рис. 2).

Таким чином, в процесі недержавного пенсійного забезпечення відбувається кругообіг фінансових ресурсів НПФ, в якому відбувається трансформація таких форм фінансових ресурсів: пенсійні внески, пенсійні накопичення, пенсійні кошти, пенсійний капітал, пенсійні активи, пенсійні виплати.

Особливості кругообігу фінансових ресурсів НПФ у різних країнах значною мірою визначаються положеннями їх законодавства. Специфічними особливостями кругообігу фінансових ресурсів НПФ в Україні є: по-перше, утворення фінансових ресурсів під час вторинного перерозподілу ВВП. Джерелами формування фінансових ресурсів є валовий дохід та прибуток суб'єктів господарювання, а також заробіток працівників;

по-друге, цільове призначення фінансових ресурсів — формування пенсійних накопичень, які стануть джерелом пенсійних виплат після виходу на пенсію учасників НПФ;

по-третє, сплата пенсійних внесків вкладниками НПФ у безготівковій формі шляхом їх перерахування на розрахунковий рахунок, відкритий у зберігача. Пенсійні внески сплачуються лише у національній валюті України, а у випадках, передбачених законодавством, в іноземній валюті за офіційним обмінним курсом Національного банку України, що діяв на момент сплати;

по-четверте, розпорядження фінансовими ресурсами компанією з управління активами НПФ. При цьому пенсійний капітал розміщується в пенсійні активи відповідно до напрямів, оговорених в інвестиційній декларації НПФ у межах інвестиційних обмежень, встановлених законом. Заборонено формування пенсійних активів за рахунок позикових (кредитних) коштів, надання майнових гарантій, забезпечених пенсійними активами, або будь-яких кредитів (позик) за рахунок пенсійних активів. Пенсійні активи не можуть бути предметом застави, на них не може бути звернене стягнення або застосована конфіскація, якщо вони сформовані відповідно до законодавства;

по-п'яте, відкладене на довготривалий термін, а також поступове використання пенсійних накопичень після настання встановленого строку. Здійснення пенсійних виплат з НПФ у грошовій формі в національній валюті України за рахунок коштів, що облікованих на індивідуальному пенсійному рахунку учасника;

по-шосте, збереження права власності на фінансові ресурси за учасниками НПФ.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати проведеного дослідження зазначимо, що фінансові ресурси є динамічним поняттям, яке доцільніше розглядати в процесі їх безперервного кругообігу, під час якого вони змінюють свої форми. В залежності від специфіки фінансової діяльності суб'єкта господарювання, форми фінансових ресурсів можуть бути різними. Так, фінансові ресурси НПФ можуть набувати таких форм, як: пенсійні внески, пенсійні накопичення, пенсійний капітал, пенсійні активи, пенсійні виплати тощо. Використання такого підходу в тлумаченні сутності фінансових ресурсів дозволяє уникнути підміни чи ототожнення різних за змістом понять.

Підбиваючи підсумок, пропонуємо наступне визначення фінансових ресурсів НПФ: це пенсійні накопичення учасників фонду, які формуються з пенсійних внесків вкладників та інвестиційного прибутку від їх розміщення в пенсійні активи з метою отримання виплат після виходу на пенсію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Основні показники системи недержавного пенсійного забезпечення. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/732.html>
2. Валовий внутрішній продукт у 2010 році / Державний комітет статистики. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Основні показники ринку праці за 2010 рік. / Державний комітет статистики. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Pension Markets in Focus — July 2011 — Issue 8. — 24 p. — Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/63/61/48438405.pdf>

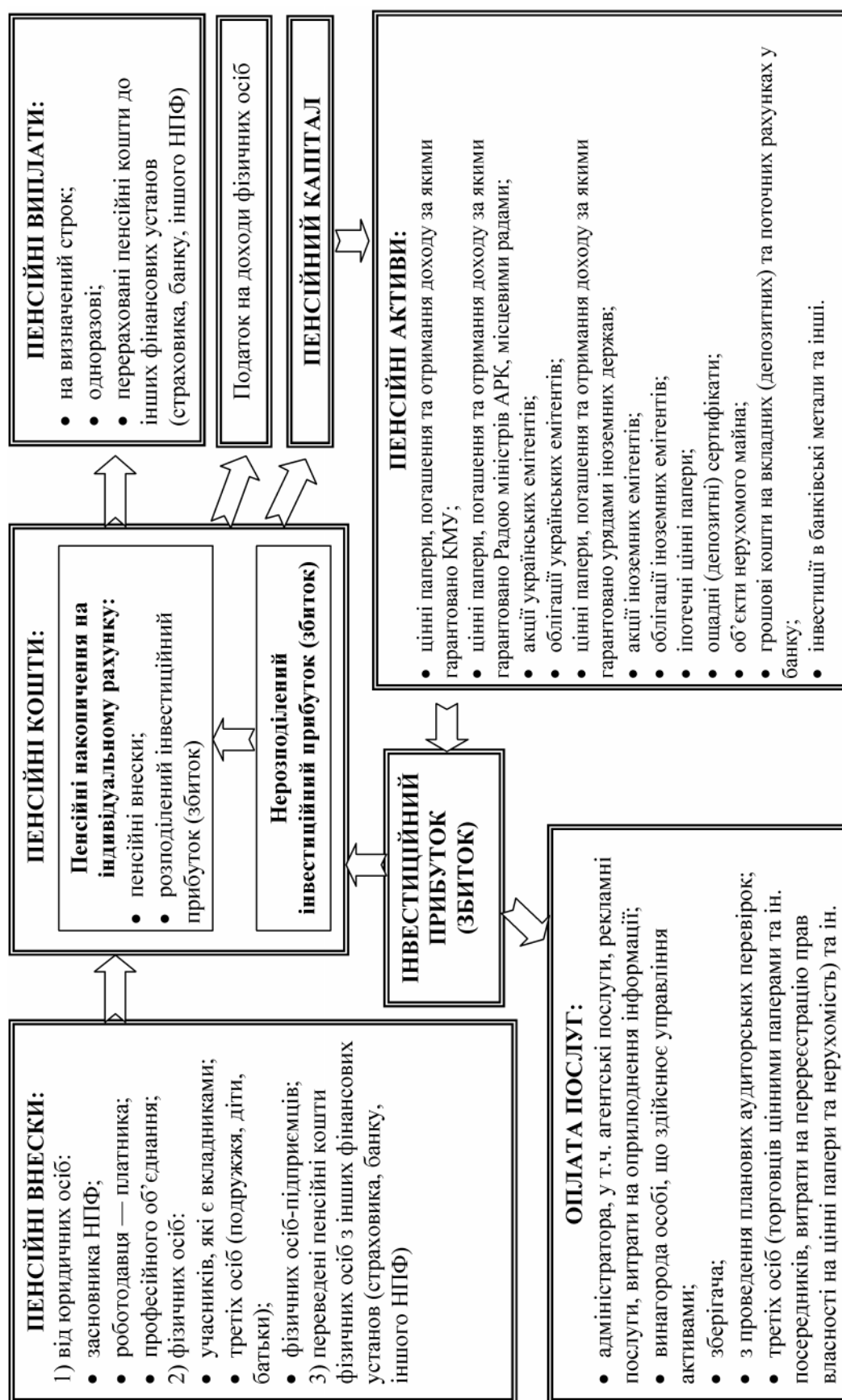

Рис. 2. Кругообіг фінансових ресурсів НПФ

5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. — Т. 5 / Уклад.: Р.В. Болдирев та ін. — К.: Наук. думка, 2006. — 704 с.
6. Корельский В.Ф. Современный биржевой словарь / В.Ф. Корельский — 3-е издание — М.: Крафт, 2006. — 880 с.
7. Бирик С.П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С.П. Бирик, Г.М. Сюта; за ред. С.Я. Ермоленко. — Харків: Фоліо, 2006. — 623 с.
8. Фінанси підприємств / За ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. — 6-е вид., перероб. та допов. — К.: КНЕУ, 2006. — 552 с.
9. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. — Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2005. — 714 с.
10. Мочерний С.В. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. — Т. 2: О-Я / С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій. / За ред. С.В. Мочерного. — Львів: Світ, 2006. — 568 с.
11. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь. — 2-е изд., испр. / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 479 с.
12. Осовська, Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська. — К.: Кондор, 2007. — 358 с.
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 «Звіт про рух грошових коштів»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87.
14. Жолнер І.В. Особливості визначення та визнання грошових коштів та їх еквівалентів за міжнародними стандартами / І.В. Жолнер // Облік і фінанси АПК. — 2009. — № 4. — С. 66-70.
15. Василик О.Д. Теорія фінансів: Підручник / О.Д. Василик. — К.: Вид-во НІОС, 2000. — 416 с.
16. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник / В.М. Опарін. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
17. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / О.С. Філімоненков. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: МАУП, 2004. — 328 с.
18. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом / И.Т. Балабанов — М.: Финансы и статистика, 1996. — 692 с.
19. Воробйов Ю.М. Теоретичні основи фінансового капіталу підприємств / Ю.М. Воробйов // Фінанси України. — 2001. — №7. — С. 62-69.
20. Фінанси підприємств: Навч. посібн. / під ред. В.В. Буряковського. — Дніпропетровськ: Вид-во «Пороги», 1998. — 398 с.
21. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємств. — 2-е вид. перероб. і допов. / О.М. Бандурка, М.Я. Коробов, П.І. Орлов, К.Я. Петрова. — К.: Либідь, 2002. — 384 с.
22. Петик М.І. Економічна суть і призначення фінансових ресурсів у забезпеченні господарської діяльності суб'єкта господарювання / М.І. Петик. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_1/35.pdf
23. Хачатурян С.В. Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація [Текст] / С.В. Хачатурян // Фінанси України. — 2003. — № 4. — С. 77-81.
24. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими ресурсами та фінансовими потоками: концепції, проблеми, перспективи / О.В. Єрмошкіна // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2007. — №606. — С. 33-38.
25. Матвійчук Д.О. Теоретичні основи формування фінансових ресурсів підприємства в сучасних умовах господарювання / Д.О. Матвійчук // Вісник Хмельницького національного університету. — 2008. — №5. — Т. 2. — С. 80-82.
26. Меренкова Л.О. Сучасні підходи щодо визначення сутності фінансових ресурсів підприємства в ринковій економіці / Л.О. Меренкова // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2010. — №29. — С. 344-347.
27. Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави / К.В. Павлюк. — К.: НІОС, 1998. — 175 с.
28. Финансы / Под ред. В. М. Родионовой. — М.: Финансы и статистика. — 1995. — 430 с.
29. Гриньова В.М. Фінанси підприємств / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. — 2-е вид., перероб. та допов. — К.: Знання-Прес, 2004. — 424 с.
30. Фінанси: Підручник / За ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. — К.: Знання, 2008. — 611 с.
31. Писаренко Т.М. Теоретичні основи та особливості формування фінансових ресурсів в установах невиробничої сфери / Т.М. Писаренко. — Т.: Екон. думка, 1999. — 63 с.
32. Миргородська Л.С. Механізм трансформації пенсійних коштів на фінансовому ринку України: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / Л.С. Миргородська. — Державна податкова адміністрація України. — Ірпін, 2006. — 19 с.
33. Ковальова Н.М. Механізм державного регулювання інвестиційної діяльності пенсійних фондів. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.03 / Н.М. Ковальова. — НДЕІ М-ва економіки України. — К., 2005. — 18 с.
34. Матвеев В.А. Совершенствование методологии оценки эффективности инвестирования пенсионных накоплений. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.10 / В.А. Матвеев. — Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. — Нижний Новгород, 2007. — 23 с.
35. Грянченко Т.В. Формирование модели экономического механизма воспроизводства пенсионных ресурсов. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Т.В. Грянченко. — Пенза, 2007. — 25 с.
36. Соломка О.М. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / О.М. Соломка. — Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Х., 2006. — 18 с.
37. Якимов А.І. Розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.01.01 / А.І. Якимов. — Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. — Л., 2005. — 20 с.
38. Вітка Ю.В. Цивільно-правові аспекти управління активами у сфері недержавного пенсійного забезпечення / Ю.В. Вітка // Наукові записки НаУКМА: Збірник наукових праць. — 2006. — Т. 53. — С. 110-114.
39. Мелешко О.В. Особливості структури активів і пасивів недержавних пенсійних фондів та їх відображення в економічному балансі / О.В. Мелешко // Економіка: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. — Випуск 250: В 9 т. — Т. V. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. — С. 1147-1151.

Стаття надійшла до редакції 6 грудня 2011 року